Alexandru Cosmescu

ABORDĂRI ACTUALE ÎN ANALIZA DISCURSULUI

Analiza discursului poate fi conceptualizată în mai multe moduri –ca abordare generală, ca metodă concretă, ca grup de metode, ca domeniu de cercetare.

Aceste diferenţe derivă din diferitele definiţii ale termenului *discurs*. În principiu, putem vorbi despre câteva abordări dominante:

1. discurs = text = limbaj în uz [1, p. 86; 2, p. ix]. Pentru cei care concep discursul în acest mod, obiectul de interes îl formează construcţiile lingvistice care depăşesc limitele frazei (fraza fiind considerată, în lingvistica structurală, nivelul final al analizei lingvistice; cf. [3, p. 280]). În acest sens, analiza discursului porneşte de la (şi, parţial, se suprapune peste) gramatica textului, lingvistica textului, lingvistica transfrastică, într-o tradiţie influenţată de structuralism. Conform acestei abordări, textul este un ansamblu de fraze care dispun de trăsături precum coerenţa, coeziunea, acceptabilitatea, intenţionalitatea etc.; obiectul analizei îl formează aceste trăsături ale textului şi modul în care ele sunt actualizate prin structuri lingvistice.

2. discursul definit ca „grup individualizabil de enunţuri” [4, p. 6] sau „totalitate de texte reciproc relevante” [5]. O asemenea abordare se apropie de analiza genurilor şi examinează modul în care un text (sau mai multe) corespunde principiilor/ normelor unei comunităţi de discurs. Deseori, o definiţie similară este utilizată şi în cadrul analizei critice a discursului.

3. discurs = intenţie comunicativă [1, p. 6]. Conform acestei abordări, de profundă inspiraţie pragmatică, discursul este disociat de text, reprezentând ansamblul de intenţii ale autorului acestuia şi, pe de altă parte, „ceea ce este înţeles” de receptorul respectivului text. În acest sens, analiza încearcă să determine intenţia comunicativă – ce *face* autorul *în* şi *prin* textul pe care îl produce şi cum este el înţeles de receptor. O abordare similară e cea lui E. Benveniste, care propunea o definiţie mai îngustă a termenului *discours*, pe care îl opunea lui *histoire*. Pentru el, discursul presupune faptul-de-a-fi-adresat şi intenţia, în locutor, de a-şi influenţa într-un anumit mod receptorul [4, p. 5].

4. discurs = domeniul general al interacţiunii verbale. Aici se pune accent în special pe negocierea sensului şi pe modul în care discursul construieşte realitatea. Această abordare este influenţată parţial de teoria foucauldiană a discursului, construcţionismul social şi analiza conversaţiei.

Analiza discursului presupune lectura atentă a unui text (eventual transcrierea unei conversaţii) şi examinarea limbajului utilizat, pentru a înţelege mai bine felul în care participanţii concep un fragment de realitate, structura interacţiunii acestora, modul în care intenţiile lor comunicative sunt reflectate în limbaj. Adică, în multe cazuri, practica analizei discursului este similară, chiar dacă se porneşte de la presupoziţii teoretice diferite. Hugh Trappes-Lomax oferă o descriere foarte exactă a analizei discursului ca activitate:

„Analiştii discursului fac ceea ce oamenii, în experienţa cotidiană a limbajului, fac în mod instinctiv şi, în mare măsură, inconştient: observă tipare ale limbajului utilizat

BDD-A6588 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:05 UTC)

şi circumstanţele (participanţii, situaţiile, intenţiile, rezultatele) cu care acestea se asociază în mod tipic. Contribuţia specială a analistului discursului la această activitate altfel obişnuită e observarea conştientă, deliberată, sistematică şi, în măsura în care e posibil, obiectivă, precum şi producerea de rapoarte (descrieri, interpretări, explicaţii) privind lucrurile pe care le-a scos la iveală cercetarea lui" [6, p. 133].

În acest sens, analiza discursului se află la intersecţia mai multor discipline – retorica, lingvistica, filozofia, sociologia, psihologia – şi fiecare aplică metodologia de analiză (deseori virtualmente identică) într-o manieră proprie şi în interese proprii.

În prezentul studiu îmi propun să prezint câteva abordări semantice în ceea ce ţine de analiza discursului; ele servesc, în general, drept bază pentru abordările mai complexe.

Dacă ne referim la analiza semantică a discursului, probabil cea mai simplă variantă ar fi „analiza tematică a datului textual", aşa cum este ea practicată în lingvistica franceză contemporană (cf. [7]). Analiza tematică a datului textual este aplicată, în principiu, asupra textelor scrise (în special literare) şi presupune evidenţierea aspectelor lexicale ale unei teme (tema fiind definită ca „acel ceva cu referinţă la care a fost scris un text"), apoi construirea unei reţele asociative din mai multe teme puse în relaţie, care ne pot ajuta să evidenţiem „locul temei în economia semantică a textului" [7, p. 22].

Generalizând, o practică de acest tip ar funcţiona mai mult la nivel intuitiv, pentru că o asemenea concepere a temei acceptă diferite interpretări ale secvenţei textuale analizate (de exemplu, aceeaşi secvenţă textuală poate să se refere la acţiunea de a te trezi, la oboseală, la enervare etc.) şi totul depinde de subiectivitatea interpretului şi de obiectivele cercetării lui. Astfel, „locul" temei nu este în text, ci în competenţa textuală a lectorului-semantician – care poate inventa pe cont propriu teme pe care să le „descopere" ulterior în text.

În principiu, scopul unei analize tematice pare destul de clar – evidenţierea reţelei asociative de teme, care contribuie la înţelegerea aspectului semantic şi referenţial al unui text şi la integrarea materialului textual, uneori destul de variat, la un nivel mai general.

O altă abordare predominant semantică e „analiza semantică a discursului", propusă de lingvistul olandez T. van Dijk. Pentru acest tip de analiză importantă pare a fi, întâi de toate, urmărirea coerenţei. O formulare preliminară a acestui tip de analiză, după van Dijk [8, p. 105] se bazează pe următoarele presupoziţii: „Presupunem […] (1) că expresiile dintr-un discurs pot fi analizate ca succesiuni de propoziţii şi (2) că unităţile de sens atribuite propoziţiilor sunt judecăţi, care constau dintr-un predicat şi un număr de argumente care ar putea avea diferite roluri (cazuale). Astfel, un prim aspect al analizei semantice de discurs e investigarea modului în care succesiunile de propoziţii dintr-un discurs sunt legate cu succesiuni de judecăţi ce stau la baza lor şi cum sensul acestor succesiuni este o funcţie a sensului propoziţiilor sau judecăţilor constituente".

Acest nivel de analiză se efectuează asupra a ceea ce van Dijk numeşte *coerenţă locală*. La acest nivel, se urmăresc structurile temă-remă, datum-novum, temă-comentariu, co-referinţa, anafora, pronumele posesive etc., care apar în fraze diferite. Pentru van Dijk, discursul e perceput atât ca serie de acte de vorbire, cât şi ca act de vorbire global, şi poate fi analizat, la acest nivel trans-frastic, cu ajutorul unei metode ce presupune combinarea teoriei actelor de vorbire, pragmaticii griceene, lingvisticii funcţional-sistemice etc.

În acelaşi timp, discursul nu poate fi redus doar la o succesiune de fraze şi la sensul acestora, luat în parte. Înţelegerea discursului, pentru van Dijk, nu se poate reduce la înţelegerea sensului fiecărei expresii, deşi sensul discursului este o funcţie a sensului fiecărei expresii pe care o conţine.

BDD-A6588 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:05 UTC)

Astfel, van Dijk propune şi noţiunea de *coerenţă globală* – la nivelul unei secvenţe discursive mai ample sau al unui text întreg. Noţiunile precum *temă* sau *subiect* sunt reconstituite ca macrostructuri semantice care formează coerenţa globală a discursului, explicând ce este relevant şi important în informaţia semantică din discurs. Putem vorbi, în acest sens, despre *tema* unui paragraf, a unei secţiuni sau a unui text, atunci când conectăm secvenţele textuale la un nivel mai abstract şi general – reducându-le la ceea ce van Dijk numeşte *macropropoziţii* sau la titluri pentru o secvenţă textuală. Conform lui, textele pot fi rezumate doar datorită acestei capacităţi de a fi reduse la macrostructuri.

Concepţia lui van Dijk poate servi la determinarea mai exactă a temei unui text sau a unei secvenţe textuale şi poate fi pusă la baza unei practici de analiză semantică de discurs.

Tot predominant semantică este analiza discursului în varianta propusă de lingvistul american Wallace Chafe. Pentru el, discursul reprezintă un „flux de sunete" determinat de un „flux de gânduri". Una dintre forţele ce determină avansarea acestui flux de gânduri e prezenţa temelor discursive. El defineşte tema în modul următor [9, p. 674]: „agregat coerent de gânduri introdus de un participant la conversaţie, dezvoltat fie de acel participant, fie de altul, fie de câţiva participanţi împreună, apoi încheiat în mod explicit sau lăsat să se estompeze".

Temele pot avea elemente active – cele despre care se vorbeşte la momentul prezent –, semiactive (legate cu cele active şi care pot fi activate la un moment ulterior în discurs) şi inactive. Una dintre sarcinile pe care şi le propune analistul e examinarea temelor discursive, a modului în care sunt dezvoltate acestea (inclusiv prin interacţiunea participanţilor – strategiile conversaţionale de dezvoltare a unei anumite teme – şi aici se implică şi elemente de pragmatică), a strategiilor de interacţiune verbală (elemente de analiza conversaţiei) etc.

Prima etapă în analiza discursului conform abordării lui Chafe [9, p. 674] o reprezintă „ascultarea unei înregistrări a unei conversaţii pentru a identifica temele, segmentele de discurs în care unul sau mai mulţi vorbitori vorbesc despre acelaşi lucru". În general, temele identificate sunt încadrate în „supra-teme" mai generale. După ce a fost identificată secvenţa supusă analizei, analistul descrie modul în care este prezentată şi dezvoltată tema – adică schema de prezentare a ei. Voi examina analiza schematică în paragraful dedicat abordărilor sintactice.

O abordare a analizei discursului mai apropiată de filozofie, dar păstrând referinţele lingvistice de la care se porneşte pentru analiză, presupune evidenţierea şi examinarea „armăturii conceptuale" a unui text – a conceptelor fundamentale prezente în el şi a relaţiilor dintre acestea (o întreprindere destul de apropiată de analiza tematică) – precum şi a „structurii narative" a textului, a organizării lui sintactice, a ordinii în care sunt fixate diferite secvenţe. Un aspect important al acestei analize este şi examinarea presupoziţiilor care stau la baza textului; dacă folosim, precum structuralişti, metafora *reţelei* (cf. [10, p. 10 şi urm.], presupoziţiile ar fi cele care fixează într-o anumită poziţie ochiurile acesteia.

În acest sens, analiza semantică a discursului – un mod de a formaliza înţelegerea discursului – serveşte drept bază pentru elaborarea ulterioară a textului cercetătorului (o descriere a structurilor discursive identificate) sau ca punct de pornire pentru o analiză mai complexă, care să includă şi consideraţii pragmatice, sintactice sau de alt ordin.

BDD-A6588 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:05 UTC)

Referinţe bibliografice

1. H. G. Widdowson. *Discourse Analysis*. – Oxford, 2007.
2. Raphael Salkie. *Text and Discourse Analysis*. – London, 1995.
3. Mihail Bahtin. *Эстетика словесного творчества*. – Москва, 1979.
4. Mills Sara. *Discourse*. – London, 1997.
5. Robert de Beaugrande, Wilhelm Dressler. *Introduction to Text Linguistics*. (http://beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm – 14. 04. 2010).
6. Alan Davies, Catherine Elder. *Handbook of Applied Linguistics.* – Oxford, 2004.
7. Éveline Martin. *Thème d'étude, étude de thème.* În: F. Rastier. L'Analyse thématique des données textuelles : l'exemple des sentiments. – Paris,1995.
8. Teun van Dijk. *Semantic Discourse Analysis*.
(http://www.discourses.org/OldArticles/Semantic%20discourse%20analysis.pdf – 14. 04.2010).
9. Wallace Chafe. (2001). *The Analysis of Discourse Flow.* În: D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. *The Handbook of Discourse Analysis*. – Oxford, 2001.
10. Marianne Jorgensen, Louise J. Phillips. *Discourse Analysis as Theory and Method*. – London, 2002.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6588 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:05 UTC)